

8. Щодо реалізації потенціалу машинобудівної галузі у стратегії імпортозаміщення : Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1110/>.
9. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М.М. Могилова, Г.М. Підлисецький, Я.К. Білоусько // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 58.
10. Проект Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2013 рік та основні напрями розвитку на 2014–2015 рр.
11. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.
12. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України / О.В. Собкевич, А.І. Сухолюков, А.В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я.А. Жаліла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>.
13. Боротьба з імпортом – поки програє вітчизняний виробник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua>.
14. Концепція створення системи державної підтримки експорту України // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 175(5061). – С. 5.
15. Гур'єва І.В. Обґрунтування необхідності технічного переозброєння машинобудівних підприємств України на підставі оцінки рівня зносу, темпів оновлення та вибуття основних фондів / І.В. Гур'єва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/>.

УДК 658.14/17:330.341

Мороз О.О., д.е.н., професор,
професор кафедри підготовки менеджерів
Вінницький національний технічний університет

Джокуш Т.О., к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів
Вінницький національний технічний університет

Ліцзянь Л., здобувач
кафедри підготовки менеджерів
Вінницький національний технічний університет

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ

Мороз О.О., Джокуш Т.О., Ліцзянь Л. Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку економіки Китаю. У статті висвітлено сучасний стан економічного та інноваційного розвитку Китайської Народної Республіки. Виокремлено інструменти, джерела та стратегічні напрями розвитку інноваційної діяльності в Китаї. Проаналізовано основні проблеми, які перешкоджають китайському уряду успішно будувати економіку інноваційного типу, та обґрунтовано шляхи подолання окреслених проблем.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційна економіка, джерела фінансування інноваційної діяльності, інноваційна стратегія, стратегічне планування.

Мороз Е.О., Джокуш Т.А., Лицзянь Л. Стратегические ориентиры инновационного развития экономики Китая. В статье отражено современное состояние экономического и инновационного развития Китайской Народной Республики. Охарактеризованы инструменты, источники и стратегические направления развития инновационной деятельности в Китае. Проанализированы основные проблемы, которые препятствуют китайскому правительству успешно воплотить в жизнь экономику инновационного типа, а также рассмотрены пути преодоления обозначенных проблем.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, инновационная экономика, источники финансирования инновационной деятельности, инновационная стратегия, стратегическое планирование.

Moroz O.O., Jockusch T.O., Lijiang L. Strategic goals of the innovative development of Chinese economy. In the article the current state of economic development and innovation of the Republic of China are set. Thesis there is determined tools, sources and strategic directions of innovation in China. The basic problems that prevent the Chinese government successfully build the economy of innovation type and reasonable ways of overcoming these problems.

Keywords: innovation, innovative development, innovative economy, financing of the innovative activity, innovation strategy, strategic planning.

Постановка проблеми. Економічний прогрес Китаю багато в чому залежить від інноваційної сфери. Підвищення інноваційного рівня промисловості стало одним із досягнень очільника «четвертого покоління» керівників КНР Ху Дзіньгао, у роки правління якого (2003–2012) в основу китайської національної стратегії було покладено стимулювання кожного підприємця до самостійного інноваційного розвитку [1]. Курс на будівництво інноваційної економіки був поставлений у 2006 р, коли держрада КНР прийняла «Основи державного плану середньострокового і довгострокового розвитку науки і техніки на 2006–2020 рр.». Даний стратегічний план є спробою уряду зробити інновації провідником майбутнього економічного зростання країни. Нове, «п'яте покоління» керівників КНР на чолі з Сі Цзіньпінем також чітко усвідомлює, що від рівня інноваційного розвитку країни залежить як її місце у сучасному світі, так і майбутнє нинішнього політичного режиму. Інновації і масове підприємництво покладено в основу стратегії нової п'ятирічки на 2016–2020 рр. Вони розглядаються як основна рушійна сила розвитку в усіх сферах економіки [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування стратегії інноваційного розвитку та становлення інноваційної політики Китаю у своїх роботах досліджують такі західні та китайські експерти і вчені: О. Шенкар, Дж. Макгрегор, Ванг Ян, Чжан Лін Гао та ін. У дослідження проблеми інноваційного розвитку Китаю зробили свій внесок такі вітчизняні вчені, як О. Хоменко, Н. Бударіна, О. Матусова, А. Шейко, В. Шапран. Особливості стратегій інноваційного розвитку передових країн та країн наздоганяючого розвитку, у тому числі і КНР, розкрито у наукових працях В. Сторчило, С. Ступак та Н. Терьошкіної.

Водночас дослідження впливу інноваційної стратегії на якість економічного розвитку Китаю, еволюція підходів до формування власної інноваційної політики, дослідження причинно-наслідкового зв'язку між рівнем інноваційного розвитку та могутністю впливу КНР на світову економіку потребують подальшого вивчення та наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є аналіз сучасного стану китайської економіки, висвітлення проблем, що виникають під час побудови інноваційної моделі розвитку економіки КНР, та пошук шляхів їх вирішення. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: розглянуто механізм сприяння розвитку та форми інвестування інноваційної діяльності у КНР, обґрунтовано можливості та перспективи трансформації економіки Китаю з наздоганячої у високорозвинену інноваційну модель, в основу якої покладено нові знання та технології.

Виклад основних результатів. На думку китайських аналітиків, стратегічна позиція країни визначається системою її «сукупної могутності», яку

формують такі основні чотири підсистеми: жорстка, або матеріальна могутність (природні ресурси, економіка, наука і технологія, а також національна оборона); слабка могутність, або моральна сила (політика, міжнародні відносини, культура і просвітництво); скоординована структура влади (організація керівництва, управління, менеджмент і координування національного розвитку); екологічна могутність (міжнародна і місцева) [3]. Отже, цілком природним є те, що уряд КНР вживає цілеспрямованих заходів із метою укріплення всіх підсистем власної могутності у процесі реформування економічної політики, будуючи «соціалізм із китайською специфікою» на основі відкритості та інновацій.

Стратегічне планування розвитку високотехнологічної промисловості Китаю, крім уряду КНР, покладено ще й на Державний комітет із розвитку та реформ, у складі якого існує Департамент високих технологій. Зазначений департамент займається просуванням інноваційних технологій, сприяє організації великих інноваційних проектів із залученням іноземних інвестицій, координує інноваційні проекти з планами економічного та соціального розвитку країни, відповідає за інтеграцію та взаємодію науково-дослідних інститутів та підприємств щодо впровадження інноваційних розробок у виробництво.

Механізм сприяння розвитку інновацій у Китаї полягає в державній підтримці підприємств з інноваційними технологіями, цілеспрямованій програмі заохочення технологічних інновацій шляхом пільгового оподаткування підприємств з інноваційними технологіями та надання пільгових кредитів для впровадження цих технологій у виробництво. У Китаї існують також галузеві технологічні центри, які спільно з науково-дослідними інститутами займаються науковими розробками з метою їх впровадження у виробництво для підвищення конкурентоспроможності основних галузей промисловості.

Однією з форм інвестування інноваційної діяльності є державно-приватне партнерство (ДПП), тобто сукупність форм взаємодії між урядом і приватними компаніями, за яких фінансування і втілення проектів покладено, головним чином, на приватних підприємців. Китайський уряд сприяє втіленню проектів ДПП шляхом спрощення їх адміністративного санкціонування, надання податкової і фінансової підтримки під час практичної реалізації таких проектів. Завдяки такій формі партнерства уряд КНР розраховує подолати величезний фінансовий дефіцит в інфраструктурному будівництві і стримати уповільнення темпів зростання економіки [4].

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в КНР виступає державний інноваційний фонд підтримки малих підприємств, що впроваджують нові технології. Зазначений фонд надає фінансову підтримку китайським підприємствам виробничої сфери та сфери послуг усіх форм власності, які здійснюють НДДКР, мають достатній рівень інно-

ваційних розробок і є конкурентоспроможними на ринку високих технологій. Перевага у фінансуванні надається фірмам, заснованим передусім науковцями і дослідниками, а також колишніми студентами та аспірантами з відповідною освітою, що повернулися до Китаю після навчання за кордоном, яких, до речі, нараховується від 100 до 150 млн. осіб [2]. У них є власні запити до якості життя, доступу до інформації, до соціальної мобільності і кар'єрного зростання. Ці люди добре ознайомлені з відмінними від китайських поглядами на суспільний устрій [5]. Завдяки зазначеному прошарку населення формується середній клас, на який покладено відповідальність забезпечити успішний розвиток масового підприємництва на основі інновацій і тим самим посприяти реалізації основного курсу китайського уряду.

Майбутнє китайської економіки останнім часом привертає увагу самих різноманітних груп світової спільноти. На нашу думку, це пов'язано із суттєвим уповільненням темпів економічного зростання. Так, у 2015 р. темп зростання ВВП Китаю уповільнився до 6,9% проти 7,3% у 2014 р. Зокрема, річне зростання ВВП у першому кварталі 2015 р. було на рівні 7%, у другому кварталі – 7%, у третьому – 6,9%, а в четвертому – 6,8%. Підсумки четвертого кварталу виявилися гіршими починаючи з першого кварталу 2009 р., коли темпи зростання китайської економіки під впливом світової фінансової кризи уповільнились до 6,2%. Загалом обсяг ВВП Китаю в 2015 р. становив 67,670 трлн. юанів (приблизно 10,3 трлн. доларів), що стало найгіршим результатом за останні 25 років розвитку китайської економіки [6].

Цільовий показник зростання ВВП Китаю на 2016 р. було заплановано на рівні 6,5–7%. Фактично ж у першому та другому кварталах 2016 р. ВВП Китаю виріс на 6,7% порівняно з аналогічними періодами попереднього року. Національне бюро статистики КНР повідомило, що китайська економіка зростала більш швидкими темпами, ніж очікувалось. Проте притік приватних інвестицій зазнав суттєвого скорочення – до 9%, це самий мінімальний показник із березня 2010 р. [7].

Існує думка, що найближчим часом не варто очікувати на стрімке пришвидшення темпів зростання китайської економіки [8]. Економіка Піднебесної імперії буде рухатись по траєкторії латинської літери L. Саме таким чином і китайські чиновники характеризують свою «нову реальність», адже не варто забувати, що такого зростання вдалось досягти у складних макроекономічних умовах, за зростаючого рівня фінансових ризиків та уповільнення розвитку міжнародної торгівлі. Саме тому вважається, що не надто високі темпи зростання ВВП країни зберігаються на достатньому рівні і повністю відповідають плановим нормативам.

Уповільнення темпів зростання ВВП Китаю пов'язане з тим, що в урядовій програмі на 2016–2020 рр. пріоритет надається якісним а не кількіс-

ним характеристикам соціально-економічного розвитку. Останні два десятиліття Китай виконував роль майстерні для всього світу і був локомотивом, який за рахунок своїх високих темпів зростання (у 90-ті роки минулого століття вони перевищували 10%) підштовхував або вів за собою всю світову економіку. Однак за це приходилось платити занадто високу ціну (зіпсована екологія, нерівномірність економічного розвитку приморського регіону і територій на півночі та всередині країни, соціальна нерівність). Як уважає І. Вишневський [9], одним з основних чинників китайського економічного дива була його дешева робоча сила. Практично всі відсотки приросту вижимались із робочих мігрантів, кількість яких вимірювалась сотнями мільйонів чоловік. Вирішення таких завдань, як підвищення рівня життя населення, покращення його соціального забезпечення, переорієнтація з обслуговування зовнішніх ринків на обслуговування внутрішніх потреб не є можливим без уповільнення темпів зростання ВВП Китаю.

Керівництво країни вважає, що основним проявом відставання Китаю від розвинених країн є його порівняно низька інноваційна спроможність [2], тому саме інновації та масове підприємництво дадуть змогу підвищити суспільний добробут жителів країни, забезпечити зростання їх доходів і цим самим розширити купівельну спроможність та внутрішній попит.

Нині китайському уряду вдається забезпечувати ефективність роботи промислових підприємств, утримувати ціни на продукцію, яку вони виробляють, на достатньо стабільному рівні, досягати прискорення інвестицій в основні фонди, активно розвивати нові проекти, які почали впроваджуватися раніше. Однак деякі протиріччя, які накопичувалися в Китаї протягом тривалого часу, досі залишаються не вирішеними. Надамо характеристику деяким із цих проблем:

- суттєве зростання розриву між бідними і багатими. Дана проблема в країні існує давно, а в нинішніх умовах посилюється тим, що зростання доходів і, як наслідок, реалізація очікувань найбідніших верств населення помітно сповільнилися, до того ж суттєво уповільнився розвиток соціального забезпечення і посилюються проблеми, пов'язані з працевлаштуванням. Цікавими є дані, які свідчать, що в Китаї нараховується 400 доларових мільярдів, 1,3 млн. доларових мільйонерів, 1% китайських сімей володіє 41,4% національних багатств [10]. Водночас за межею бідності в КНР проживає 110 млн. осіб, які задовольняють свої потреби у середньому на 1,25 долара США на день. Такі явища сприяють посиленню соціального розшарування в країні;

- оскільки Китай споживає 21,8% світової енергії, тут також гостро постає проблема боротьби з енергозалежністю. У країну щорічно імпортується 36% світового попиту на вугілля, 18,8% світового попиту

на нафту і 13,3% світового попиту на природний газ [10]. З огляду на це, можна зазначити, що період низьких цін на нафту є свого роду «подарунком», що не можна сказати про країни, які постачають у Китай сировину, у тому числі й нафту (Саудівська Аравія, Російська Федерація, країни Південно-Східної Азії, Австралія тощо);

- ще одним чинником негативного впливу на економіку Китаю є його залежність від зовнішніх ринків, адже 20% валової продукції реалізується на зовнішньому ринку, а коефіцієнт залежності економіки КНР від зовнішньої торгівлі становить 47% [10];

- незважаючи на те що китайське антикорупційне законодавство вважається одним із найсуворіших у світі, високий рівень корупції в державному секторі КНР є однією з проблем сучасності, від успішного вирішення якої залежить успішний розвиток держави і суспільства в цілому;

- у Китаї зберігається складна екологічна ситуація. Екологія країни зазнала всебічного удару з боку промислового і міського розвитку. Стан води, повітря та ґрунту сягнув тривожних позначок. Зокрема, на частку Китаю припадає 24% від загальносвітових викидів вуглекислого газу, 40% річок та озер є сильно забрудненими, 19% усіх земель схильні до ерозії ґрунту. Нині влада КНР активно інвестує кошти в проекти очищення повітря і води [11];

- також у Китаї існує проблема зміни структури суспільства та гендерного дисбалансу. Наслідком жорсткої політики обмежування народжуваності є старіння населення. Понад 200 млн. осіб на сьогодні є старшими 60 років [12]. Якщо кількість працездатного населення буде скорочуватись й надалі, перевага володіння дешевою робочою силою, яка забезпечила Китаю стрімке економічне зростання, буде сходити нанівець;

- уповільнення темпів економічного зростання та поетапне послаблення обмежень на інвестиції за межі країни спричинили стрімкий відтік капіталу. На сьогоднішній день громадяни Китаю можуть вивозити до 50 000 доларів на рік. Окрім того, китайські фірми придбали значну кількість американських і європейських компаній, завдяки чому виводити гроші стає можливим і в межах внутрішньокорпоративних розрахунків. Незважаючи на торговий профіцит у 2015 р. обсягом у 600 млрд. доларів, Народному банку Китаю прийшлося проводити активні інтервенції для підтримання курсу юаня у зв'язку з активним виводом засобів багатими китайськими компаніями. У період стрімкого зростання китайська економіка стала залучати значні потоки міжнародних інвестицій, які відіграли неабияку роль у зростанні ВВП [13]. Проте в період нестабільності інвестори вважали за краще перевести свої ресурси на інші ринки. За підсумками 2015 р. вплив капіталу наблизився до рекордної позначки – 900 млрд. дол. Водночас вартість китайської валюти зупинилася на рубежі чотирирічного міні-

муму – 6,47 юанів за долар [14]. Чим більше інвестори стурбовані курсом, тим сильнішим є бажання вивести свої гроші з країни. Цей страх, своєю чергою, сприяє негативним тенденціям на китайському фондовому ринку. Як наслідок, фондові біржі Шанхая і Шеньчженя на початку січня 2016 р. кілька разів переривали торги, щоб не допустити суттєвого обвалу своїх індексів. Негативні настрої з фондових майданчиків Китаю перекинулись на ринки США та ЄС, а засоби масової інформації назвали початок торгів у 2016 р. найневдалішим із 2008 р. [15]. Однак нині достатньо обґрунтованою є думка про те, що жодної катастрофи для китайського ринку не трапилось, адже достатньо швидко ситуацію вдалося стабілізувати, а індекси у тому ж січні повернулись до значень 2014 р. Проте китайським чиновникам не варто забувати про наявні загрози і вживати активних заходів із подолання негативних тенденцій та викликаних ними труднощів;

- також для уряду КНР нагальним є вирішення проблеми, яка давала про себе знати ще під час світової фінансової кризи 2007–2008 рр., а саме проблеми перевиробництва промислової продукції, зокрема сталі, цементу і продукції хімічної промисловості. Пропозиція значно перевищила попит і на ринку нерухомості. Це спричинило скорочення рівня продажу, падіння цін і скорочення інвестицій, тому для уряду КНР актуальним є подолання такого явища, як перевага «аспекту пропозиції» над «аспектом попиту» та виправлення економічного дисбалансу країни [16];

- представники дрібного і середнього бізнесу в КНР відчувають себе відстороненими від управління країною. На останньому з'їзді КПК підприємці становили лише 1% від 2 268 депутатів, тоді як за 2015 р. приватний сектор згенерував більше 60% ВВП проти 20% у 2002 р. [17].

Уряд КНР чітко усвідомлює, що економічні проблеми країни в 2015–2016 рр. пов'язані з фундаментальними причинами. Друга за масштабами економіка світу вже вичерпала діючу парадигму свого розвитку і веде активний пошук альтернативних джерел зростання. Вивести китайське суспільство із зазначених кризових тенденцій, які ще прийнято називати «хворобами економічного зростання», є першочерговим завданням для уряду КНР. Уже сьогодні владою країни вживається низка заходів із вирішення зазначених проблем. У поточному році Китай продовжує перебудовувати концепцію власного розвитку, починає втілювати масштабні проекти на реалізацію яких залучено значні інвестиції (великі інфраструктурні проекти, проекти з підвищення енергоефективності економіки, проекти доступного житла, екологічні проекти, високотехнологічні інноваційні проекти, проекти в галузі охорони здоров'я й освіти тощо). Протягом п'яти років Китай має намір подвоїти доходи на душу населення. Крім того, КНР планує інтегруватися з ринками сусідніх країн, що нівелюватиме кордони для китайських товарів [13].

Ключову роль у новому п'ятирічному плані розвитку економіки КНР на 2016–2020 рр. відведено інноваціям. Реалізація таких проєктів, як виробництво авіаційних двигунів, виробництво електромобілів, робототехніка і навіть квантова телепортація, на думку голови КНР Сі Дзінпіня, допоможе Китаю звільнитись від зовнішнього домінування в стратегічних галузях [18]. Згідно з його думкою, «сутність інноваційної держави полягає в тому, щоб міць науки і техніки сприяла економічно-соціальному розвитку та забезпеченню національної безпеки, щоб синтез базових наукових досліджень і вивчення передових технологій істотно посилював і давав змогу досягти таких науково-технічних результатів, які були б істотними для всього світу» [19].

Згідно з прийнятим у 2006 р. Державним планом середньострокового і довгострокового розвитку науки і техніки на 2006–2020 рр., Китай повинен досягти успіхів на шляху побудови держави інноваційного типу, використовуючи такі групи інструментів [20]:

1) податкові пільги (прискорена амортизація інвестицій у НДДКР і вивільнення від сплати податків на прибуток венчурних інвестицій);

2) збільшення державних інвестицій у 17 регіонів країни, де розвивається співпраця державних дослідницьких інститутів і підприємств;

3) державні закупівлі, які стимулюють використання власних національних технологій;

4) співпраця з глобальними ТНК щодо спільного використання новітніх проривних технологій.

У Китаї зараз існує три джерела технологічних інновацій [19]:

1) увезення нових закордонних технологій за допомогою зовнішньої торгівлі, включаючи передавання авторських прав та їх ліцензування, а також імпорт високотехнологічних засобів виробництва;

2) отримання зарубіжної техніки і технологій у процесі освоєння прямих іноземних інвестицій;

3) власні технологічні інновації, отримані за рахунок зростання національних витрат на НДДКР.

Як країна «запізнілої індустріалізації» Китай уміло застосовував так звану «перевагу відставання», яка виявлялась, зокрема, у можливості швидкого і набагато більш дешевого подолання технічного відставання від розвинених країн за рахунок імпорту їх технологій, а також за рахунок власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), які базувались на даному імпорті [19].

У 2014 р. уряд КНР витратив на НДДКР приблизно 200 млрд. доларів (біля 2% ВВП), що в абсолютному вираженні є другим результатом у світі. Дані консалтингової компанії McKinsey свідчать, що Китай є світовим лідером за кількістю заявок на патенти. Так, у 2013 р в країні їх було подано понад 825 тис., а в США – близько 570 тис. Окрім того, китайські Baidu, Alibaba і Tencent входять до переліку провідних світових Інтернет-компаній за такими показниками, як ринкова капіталізація, обсяг трафіку і виручка. Також Китай досягає вагомих успіхів у такій сфері, як розробка програмного забезпечення завдяки креативності університетів та їх випускників [18].

Висновки. Отже, на даний момент уряд КНР уживає дієвих заходів і створює всі необхідні умови для якісного розвитку національної економічної системи, який передбачає трансформацію моделі наздоганяючого розвитку в модель розвитку на основі знань та інновацій. Побудова інноваційної економіки є складним і довготривалим процесом, який потребує значних фінансових ресурсів та передбачає формування ефективної інноваційної політики проривного типу, створення потужної фундаментальної науки, здатної продукувати власні НДДКР, підвищення рівня підготовки та перепідготовки кадрів, розвиток інноваційної інфраструктури та інших заходів, спрямованих на забезпечення прискорення інноваційного розвитку.

Список літератури:

1. Максимова Е.И. Экономика Китая: перспективы смены модели экономического роста / Е.И. Максимова // Восточная аналитика. – 2014. – № 4. – С. 122–127.
2. Цыплаков С.С. Первая пятилетка Си Цзиньпина: бой рекой к стене / С.С. Цыплаков // Независимая газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ng.ru/courier/2015-12-14/10_china.html.
3. Бабаян Д. Пантюркизм и геополитика Китая / Д. Бабаян // XXI век. – 2012. – № 1(21). – С. 52–80.
4. Китай привлекает частный капитал в 287 проектов государственно-частного партнерства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://russian.cri.cn/841/2015/10/21/1s563343.htm>.
5. Шенкар О. Китай: вік XXI: Розвиток Китаю, його вплив на світову економіку та геополітичну рівновагу / О. Шенкар ; пер. з англ. – Дніпропетровськ : Балас Бізнес Букс, 2005. – 208 с.
6. Рост ВВП Китая в 2015 году рекордно снизился до 6,9% // Взгляд [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vz.ru/news/2016/1/19/789329.html>.
7. ВВП Китая во втором квартале вырос на 6,7 процента // Lenta.ru: финансы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://lenta.ru/news/2016/07/15/gdpchina/>.
8. Соловьева О. Экономика Китая принимает форму буквы L / О. Соловьева // Независимая газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ng.ru/economics/2016-05-12/4_china.html.
9. Вишневицкий И. Китайский план / И. Вишневицкий, Ю. Тавровский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amdnews.kitaiskii-plan>.
10. Как выглядят противоречия, раскалывающие Китай // Взгляд: деловая газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vz.ru/infographics/2015/11/26/780448.html>.

11. Хун Цзян. Екологічна катастрофа Китаю: «Борьба із забрудненням» / Цзян Хун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epochtimes.com.ua/ekologiya-kytayu/ekologichna-katastrofa-kytayu-116884/>.
12. Новая демографическая политика Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hyser.com.ua/politics/povaya-demograficheskaya-politika-kitaya-35787>.
13. Рогофф К. Побег из Китая: с чем связаны проблемы китайской экономики / К. Рогофф [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forbes.ru/mneniya/mir/314613-pobeg-iz-kitaya-s-chem-svyazany-problemy-kitaiskoi-ekonomiki>.
14. Экономические проблем Китая в настоящее время // Бизнес-клуб онлайн [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://biznesklubonline.com/stati/962-ekonomicheskie-problemy-kitaya-v-nastoyashchee-vremya/>.
15. Шапран В. Китайська бомба під світову економіку / В. Шапран // Європейська правда. Все про європейську інтеграцію України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/01/12/7043225/view_print/.
16. Китай: экономике страны не дадут рухнуть [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.euronews.com/2016/03/16/china-adopts-new-five-year-economic-plan-with-reforms-crucial-to-its-success>.
17. Справка: о составе делегатов 18-го Всекитайского съезда КПК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://russian.news.cn/dossiers/2012-11/06/c_131955200.htm.
18. Китай стремится звеличить роль инноваций в экономике // Ведомости [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2015/11/05/615731-kitai-stremitsya>.
19. Березин А.Н. Китай: национальная стратегия инновационного развития / А.Н. Березин // IV Международная студенческая электронная научная конференция «Студенческий научный форум» (15 февраля – 31 марта 2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/forum2012/>.
20. Шейко А. Национальна стратегія інноваційного розвитку Китаю / А. Шейко // Актуальные вопросы и организационно-правовые основы международного сотрудничества в сфере высоких технологий : материалы VIII Международной научно-практической конференции. – К. : Укртехинформ, 2013. – С. 157–161.
21. Бударіна Н.О. Інноваційна стратегія розвитку України: застосування досвіду Китаю / Н.О. Бударіна, Ю.О. Мезенцева // Інноваційна економіка. – 2012. – № 10(36). – С. 43–46.